

- **Virginia Domínguez Álvarez**
Maribel Díez Jiménez, Núria Rius Vernet, Rosa Rovira Punsola,
Treballs de dones: més enllà de l'oficialitat. Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1970
- **Marti Marin i Corbera**
Jaume Parras Salvador,
La Transició a Rubí. Retalls d'història d'uns anys viscuts acceleradament
- **Jordi Lara i Surinyach**
Lluís Subirana (ed.),
Orfeo de Sabadell: apunts d'un centenari, 1904-2004
- **Muriel Casals i Couturier**
Esteve Deu i Baigual,
La indústria metal·lúrgica i de construccions mecàniques a Sabadell: dels orígens al pla d'estabilització de 1959
- **Josep Abad i Sentís**
Josep M. Figueres,
Lluís Companys diputat per Sabadell. Periodisme, política i conflicte social (1920-1925)
- **Eduard Masjuan i Bracons**
Josep Rosas Vilaseca,
El ciutadà desconegut. Del Llobregat al Mapocho
- **Joan Callarisa i Mas**
Virginia Domínguez Álvarez, Jaume Puig Castells,
Els Merinals, Arraona, Can Feu. Barris veïns
Jaume Mercadé i Vergés,
Hostafrancs de Sabadell (història d'un barri)
- **Noemí Nebot i Pich**
Martí Sala Roca, Josep Tudela La Cruz,
Recull històric del Club Tennis Sabadell

Maribel Díez Jiménez, Núria Rius Vernet, Rosa Rovira Punsola.

Treballs de dones: més enllà de l'oficialitat. Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1970.

Santa Perpètua: Ajuntament de Santa Perpètua, 2005, 173 p.

La fotografia històrica és una font molt valuosa per apropar-se al passat d'un poble, per conèixer els costums, els oficis, els estris, l'estètica de cada època... Sens dubte, permet recrear realitats que ja no existeixen o que només perduren en la memòria dels seus protagonistes. Tanmateix, és una font que presenta moltes limitacions i dificultats.

Aquestes limitacions bàsicament parteixen del fet que fins no fa gaire –fins a la dècada dels seixanta, probablement– la fotografia estava en mans dels professionals, que eren pocs i que bàsicament es dedicaven al retrat o al reportatge per encàrrec. Com a conseqüència, són els fets amb caràcter públic, com ara celebracions o actes polítics, els que estan més representats en els fons fotogràfics, i les situacions de caire quotidià les que són més escassos.

Amb aquest panorama, no sorprèn que la presència de les dones en la història gràfica sigui més aviat minsa,

en part perquè les activitats que desenvolupaven estaven poc valorades i s'emmarcaven en la quotidianitat: el treball, la família, les tasques domèstiques... Per tant, abans d'abordar el llibre que ressenyem cal tenir ben present que els fons fotogràfics no reflecteixen el que realment feien les dones, sinó el que els fotògrafs han contribuït a conservar com a imatges de dones.

Treballs de dones: més enllà de l'oficialitat és el resultat de la II Beca de Recerca 2003-2005 atorgada per l'Ajuntament de Santa Perpètua, i es presenta com un homenatge a les dones d'aquesta població. La base del treball és la recerca de fotografies d'oficis femenins i altres il·lustracions que les autores han completat amb entrevistes i amb una recerca documental per definir el context.

Una de les virtuts d'aquest llibre és que rescata imatges que pertanyen a col·leccions privades. Són 150 fotografies —majoritàriament de les dècades de 1940, 1950 i 1960— que tenen un valor documental extraordinari.

Els diferents apartats intenten posar ordre al gran àlbum de fotos a partir d'una classificació per sectors laborals que s'inicia amb un apartat sobre el treball familiar domèstic i el treball remunerat, i que després se centra en les pàgines, el sector tèxtil i el

treball a domicili, i el sector terciari o dels serveis. Amb aquesta estructura queda reflectit el treball de les confeccionistas, les modistes, les planxadores, les treballadores que feien mantons de Manila a la Florida; però també les mestres, les sanitàries, les administratives, les telefonistes, les comerciants o les artistes.

El producte és un llibre amè, que mostra la vida de les dones perpetuenques i, per tant, la història de Santa Perpètua. Algunes de les imatges són autèntics tresors, com ara la d'una mare i una filla parant taula, diverses fotografies de dones rentant roba, la que mostra la cuina d'un restaurant o les que reflecteixen tasques agrícoles com ara donar menjar a les gallines, espellar un conill, trepitjar raïm o sembrar patates. Altres són menys sorprenents, potser perquè és més habitual trobar fotografies de grups de treballadores, de mestres amb alumnes, d'oficis tèxtils, però no per això són menys interessants.

El text combina el discurs general sobre les dones a cada sector i activitat en un context de societat patriarcal, amb una clara divisió sexual del treball i de l'espai, amb aspectes més específics del cas de Santa Perpètua i inclou també breus biografies d'algunes dones del poble. És només en aquest

sentit que es troba a faltar més aprofundiment en el cas perpetuenc, especialment en alguns apartats; però aquest pot ser el punt de partida per a altres treballs en què les autores puguin completar la seva recerca.

En definitiva, un llibre que contribueix a recrear la història de Santa Perpètua, però també molt enriquidor per apropar-se a la història dels oficis femenins.

Virginia Domínguez Álvarez

Jaume Parras Salvador.

La Transició a Rubí. Retalls d'història d'uns anys viscuts acceleradament.

Rubí: El Castell-Ecomuseu Urbà, Ajuntament de Rubí, 2004, 351 p. (Beques per a la Recerca; 4).

En els darrers anys assistim a un fenomen de recuperació accelerada de l'interès pel període de la Transició política, del franquisme a la recuperació de la democràcia perduda a causa de la victòria *nacional* en la Guerra Civil de 1936-39. Probablement aquest fenomen té components conjunturals, fruit de les revisions presents d'alguns dels marcs de referència resultants d'aquell procés –penso, naturalment, en les fórmules de governació territorials que han anat configurant l'anomenat “Estat de les Autonomies”–. Però també, més que probablement, és un indici que es tracta d'un fenomen tan cat i prou allunyat en el temps perquè la seva revisió pertoqui de ple als historiadors: per a bé i per a mal la nostra professió es troba “condemnada” socialment a ocupar-se només d'allò que és mort. En aquest sentit el paper jugat en processos públics de presumpta recuperació de la memòria històrica –que com sap qualsevol historiador mai no es “recupera”, perquè no és un objecte, sinó que es (re)cons-

trueix com a discurs, malgrat l'ús tan comú com incorrecte de l'expressió– resulta sempre supeditat a l'interès present per (re)utilitzar-la políticament o bé resulta condemnat a l'ús de minories o a passar –directament– desapercebut. D'aquí que resulti important separar el gra de la palla, en un moment en què coincideixen les dues circumstàncies –interès dels historiadors i interès sociopolític–, ressaltar els resultats de la recerca feta i reduir al mínim el soroll fet per tants opinadors dels mitjans de comunicació que no dubten a pontificar sobre història –sense haver fet mai recerca–, de la mateixa manera que –ben al contrari– dubtarien de la validesa del treball de l'historiador ficat a periodista si mai no hagués practicat l'ofici abans.

El treball de Jaume Parras s'ha d'ubicar en la categoria dels treballs fets amb el rigor de l'investigador, malgrat que –com tants d'altres– no ho sigui a temps complet en el sentit que pot ser-ho el professor universitari. I això no ho dic com un demèrit, ans al contrari, perquè els que ens hi dediquem sabem de les dificultats de compatibilitzar la recerca amb altres feines –encara que siguin docents–. Així doncs, és des d'aquest punt de vista que l'hem d'encarar: el d'un producte amb l'ambició de resultar explicatiu, interpretatiu i rigo-

rós, però sempre amb la prudència de no voler deixar dita l'última paraula.

L'autor ens presenta una ciutat en ple procés de canvi, i de canvi accelerat, que ha passat en poc temps de vila de petites dimensions, gairebé rural, amb un cert equilibri agrari-industrial, a petita ciutat fonamentalment industrial. Una ciutat alimentada per progressives, i a voltes sobtades, riuades d'immigrants que la transformen tant o més que el procés de transformació econòmica. L'autor endinsa la seva explicació en els anys cinquanta (la superació de la més negra postguerra) i seixanta (l'impacte del *Plan de Estabilización* i el subsegüent procés de *desarrollo*), perquè és en els canvis econòmics i socials en els quals cal fonamentar qualsevol explicació del posterior canvi polític (capítol 1). Però, a diferència de no pocs sociòlegs, politòlegs i historiadors, no ho converteix en un procés mecanicista, sinó que remarca que són unes bases que necessiten un altre tipus d'element: els protagonistes socials en moviment, guanyant espais de llibertat, teixint complicitats i aconseguint construir una alternativa que, lògicament, no podia caure del cel. Es nota aquí la influència del més destacat dels historiadors rubinencs, Pere Ysàs, així com de Carme Molinero, circumstància que l'autor no oculta en

absolut. Ans al contrari, en la forma d'abordar les circumstàncies concretes de la Transició a Rubí, Jaume Parras segueix el que és una línia generalista recent i nova i la concreta en una experiència local, amb resultats altament satisfactoris.

L'opció de plantejar un retrat, gairebé coral, de la societat i de l'economia rubinenca es repeteix en tractar els anys setanta (capítol 2), de forma que permeti analitzar millor les dificultats més lligades al que seran les mobilitzacions laborals, veïnals, etc., i l'anàlisi més estrictament política de la qüestió just a continuació (capítol 3). La part cronològica de l'obra es tanca tot seguit amb els primers anys de govern democràtic, oberts amb les eleccions locals de 1979, guanyades pel PSUC, després de dues victòries consecutives del PSC-PSOE en les eleccions generals (capítol 4). Se'ns fa present un fenomen que ha estat ben visible en tot el període democràtic subsegüent: les *diferents opcions de vot de la ciutadania* en funció del tipus d'eleccions, per consideracions de proximitat i coneixement dels candidats, i les diferents evolucions dels nuclis locals dels partits sorgits de la Transició d'una ciutat a una altra. Una cançó de la qual a Sabadell, si no la lletra, ens hauria de sonar la música.

L'autor es permet d'aquí endavant una concessió al que resulta, sens dubte, el seu objecte predilecte de recerca: la història del moviment laboral sindical a Rubí dels seixanta als vuitanta; només així s'entén que l'únic apartat temàtic (capítol 5) sigui el més llarg. Fins i tot a les fonts apareix citada una col·lecció particular de l'autor, feta de pamflets i fulls volants de l'època, que és alguna cosa més que el resultat d'un interès per una recerca asèptica. Res que es pugui objectar, perquè la importància del tema s'ho val, tot i que en l'estructura de l'obra pugui resultar estrany. Però, al cap i a la fi, tenint en compte que ningú no viu de la història local i que no dona precisament fama mundial, ens pot sorprendre que intervingui d'alguna manera un impuls més "passional"? Sense una certa dosi de passió... poca història local tindriem.

Jaume Parras ens mostra, en definitiva, com —després d'un llarg procés d'incubació— Rubí passarà en pocs anys, no només del franquisme a la democràcia, sinó a una democràcia fortament arrelada en els principis i valors d'una esquerra feta fonamentalment —tot i que no només— de mobilitzacions laborals, de manera que fins i tot el diputat rubinenc per CiU Àngel Perera procedia de les lluites sindicals. Una història, aquesta, inclosa la de la multi-

plicitat de partits de caràcter obrerista i marxista, avui desapareguts o gairebé, que caldrà completar algun dia amb la història dels anys vuitanta i noranta, la de la democràcia consolidada, període en el qual difícilment se'ns donarà espai als historiadors mentre el record sigui viu entre la majoria, per bé que tan distorsionat com qualsevol record ho és sempre. Per a la història de tot el Vallès Occidental o, posem per cas, del Baix Llobregat, aquesta història política menuda és tota una via per explorar.

La bibliografia utilitzada en l'elaboració del marc general demostra que l'autor no ha volgut cenyir-se a un parell de manuals carregats de tòpics, com resulta relativament corrent. La bibliografia de caràcter local delata un encomiable interès per fer història comparada. Les fonts utilitzades, tanmateix, ens mostren una situació més de clars i obscurs. Bona utilització d'arxius locals i de les entrevistes a protagonistes del període, possibles i gairebé imprescindibles quan els esdeveniments són tan recents, al mateix temps que altament il·lustratives gràcies a l'opció de reproduir-les entre capítol i capítol —entenc que parcialment—. En canvi, nul·la presència de documentació d'arxius provincials o estatals —també de més difícil accés si no es dis-

posa d'un període gairebé sabàtic-, la riquesa de la qual respecte de Rubí encara es desconeix, no obstant això, i podria ser decebedora. D'aquí que l'apel·lació del títol al fet que es tracta de "retalls d'història" i l'honesta manifestació que no és aquesta la darrera paraula sobre la Transició a Rubí no resulti la mera referència retòrica a l'ús, sinó un sincer exponent d'honestedat professional. Algú altre –o el mateix autor– haurà de recollir la torxa allà on la deixa aquest –d'altra banda– magnífic exponent de la cada cop més vigorosa recerca local, en aquest cas afortunadament finançada –i publicada!– amb diners públics (que no sempre passa...).

Martí Marín i Corbera

Lluís Subirana (ed).

Orfeo de Sabadell: apunts d'un centenari, 1904-2004.

Sabadell: Fundació ARS, 2004, (Biblioteca Quadern; 38).

Lluís Subirana presenta un nou treball; en aquest cas, un repàs als cent anys d'història d'una entitat fonamental en l'articulació cultural de la ciutat: l'Orfeo de Sabadell.

Des de Clavé, l'associacionisme musical ha jugat un paper clau en la formació d'una consciència ciutadana, la consciència de país com a integrant d'una xarxa, i el goig de l'art a l'abast de tots. El que diferencia les formacions musicals de base popular i amateur d'una formació professional no és, ho sabem, el nombre d'hores de dedicació exclusiva dels seus integrants a la tasca musical, ni la retribució d'aquesta tasca, sinó l'actitud d'exigència i rigor amb què hom s'enfronta a la partitura. En aquest sentit, l'Orfeo de Sabadell ha sabut posar les bases a tot allò que té de bo l'amateurisme popular –que és sobretot el desvetllament de vocacions, les portes obertes a la participació i l'entusiasme incombustible de qui fa les coses pel gust de fer-les– i s'ha sabut projectar artísticament, de la mà dels seus directors, a un nivell d'exigència realment professional.

El llibre, i és un encert, fa atenció a tots: als que han fet pinya als òrgans de gestió de l'entitat per fer possible allò que ens han regalat cantaires i directors.

Les entitats ben arrelades a la ciutadania reflecteixen molt millor que altres agrupacions musicals d'elit, estrictament professionals, els avatars de la història d'un poble. Són molt més permeables, per raons òbvies, als trasbalsos socials. L'Orfeo de Sabadell ha avançat al llarg d'aquests cent anys de bracet amb la història de la ciutat i del país. És un bon exemple de permeabilitat social i de transversalitat el cas d'aquesta formació coral que el maig de 1906 participava en un acte religiós al santuari de la Mare de Déu de la Salut i que el dia de Nadal del mateix any cantava *La marselesse* al Teatre Euterpe.

Dissortadament, el llibre es queda a les portes del veritable treball d'interpretació historiogràfica; Subirana, en qualitat d'eficient cronista i recopilador selectiu, fa un bon resum dels milers d'activitats dutes a terme per l'Orfeo, però no ens proporciona una visió sintètica de conjunt que permeti calibrar l'encaix real de l'entitat coral en la vida sabadellenca ni el seu pes específic en el moviment coral català en general. Cal agrair-li, tanmateix, que doni veu al testimoni directe dels que n'han estat els protagonistes.

En aquest punt, bé val la pena preguntar-se: quina és la utilitat real dels llibres que recullen la història d'un col·lectiu? Certament, el primer objectiu és deixar constància en lletra impresa, esdevenir testimoni imperible d'una història que legitima i esperona l'activitat del grup. Però això no és prou, ja que sol satisfer només els protagonistes del llibre (i encara no pas a tots), i si la redacció no és prou amena condemna temes ben interessants o treballs tècnicament molt sòlids a la consulta puntual, acadèmica i especialitzada. La realitat és que la història particular d'una entitat del relleu de l'Orfeó de Sabadell, encaixada en la història del país, ofereix prou oportunitats per confeir un llibre transversal d'interès per a un lector genèricament interessat en la cultura, encara que no tingui cap relació amb la història ressenyada. Com fer-ho? No és pas, ho admetem, una tasca senzilla; però hi ha alguns camins. Per a la difusió de les seves investigacions, per exemple, la historiografia moderna compta amb una eina que no pot deixar de banda: el relat periodístic. L'historiador d'avui pot captivar un públic lector prou ampli fent ús dels formats del periodisme seriós d'investigació sense renunciar en absolut al rigor d'allò que exposa. El lector podrà avançar, així, de la

mà de l'investigador, tot escoltant veus diverses, descobrint dades significatives i interpretant-les amb l'assistència de l'especialista que les relata. Investigar per comunicar. Potser hauria estat una bona manera de plantejar un treball com aquest. Les dades apilades, les quotes satisfetes o els memoràndums no són garantia de l'amenitat a què tot llibre que tracti matèria humanística –i, per tant, emotiva– pot i ha d'aspirar.

Jordi Lara i Surinyach

Esteve Deu i Baigual.

La indústria metal·lúrgica i de construccions mecàniques a Sabadell: dels orígens al pla d'estabilització de 1959.
Sabadell: Centre Metal·lúrgic, 2005,
182 p.

El llibre del professor Esteve Deu explica la voluntat de la societat sabadellenca per fer de Sabadell una ciutat industrialitzada.

La indústria metal·lúrgica i de construccions mecàniques a Sabadell. Dels orígens al pla d'estabilització de 1959 és el resultat d'un encàrrec del Centre Metal·lúrgic, una associació d'empresaris, i de la Fundació Bosch i Cardellach, una associació d'il·lustrats.

El contingut de les pàgines del llibre el forma la història de l'esforç conjunt d'una part molt significativa dels agents que han estat, i que encara són, protagonistes de la vida econòmica de la ciutat.

Com que l'activitat econòmica no es pot entendre sense conèixer el marc social, polític i cultural en el qual es desenvolupa, el llibre d'Esteve Deu ens ajuda a entendre per què Sabadell és com és. Certament, el que ens explica és com ha estat Sabadell fins al 1959, i ho fa amb una extraordinària aportació de dades i de documentació; ens apropa al comportament d'empresaris i de tre-

balladors, al paper jugat per les seves associacions, remarca el nom dels protagonistes principals, ens recorda les relacions de la ciutat amb l'entorn immediat i el més llunyà. Amb tot això ens fa avançar un pas molt gran en el coneixement de com hem pres forma dins de la civilització contemporània.

El llibre és explícitament la història d'un sector de l'economia sabadellenca. Implícitament és també la història de la diversificació de l'estructura econòmica de la ciutat. Hi seguim, des d'un inici artesanal, la consolidació d'una indústria que comença a fabricar màquines per respondre a les necessitats dels empresaris tèxtils i que ben aviat desenvolupa la seva capacitat per produir tota mena de maquinària.

Com és lògic tractant-se d'un llibre d'història econòmica d'un sector industrial, el concepte de competència i la preocupació per la productivitat són presents a tots els capítols.

El destí de les màquines produïdes a Sabadell és, en la vocació dels més emprenedors dels seus fabricants, el mercat mundial. La voluntat exportadora és una de les evidències que es desprenen de la lectura del llibre; una voluntat que implica la capacitat de competir amb els industrials dels països més avançats.

Els fabricants metal·lúrgics de Sabadell han de competir amb la producció que els fabricants tèxtils locals compren a l'estranger sempre que les circumstàncies els ho permeten. E. Deu ens fa recórrer el complicat camí del proteccionisme espanyol; al recorregut hi trobem un seguit de mesures, de comportaments administratius, que oficialment estan destinats a protegir la indústria catalana però que podem interpretar, sense forçar gaire la imaginació, com un camí ple d'obstacles per a la plena incorporació al desenvolupament del capitalisme mundial.

Els fabricants de construccions mecàniques de Sabadell també competeixen entre ells. El professor Deu ens explica molt documentadament l'aparició, el creixement, la consolidació o la desaparició d'un gran nombre d'empreses petites i mitjanes; també seguim les vicissituds d'alguna gran empresa. La relativa facilitat de crear una empresa quan hi ha expectatives de benefici, és a dir, la llibertat d'entrada al mercat, és un element que s'utilitza per mesurar el grau de competència dins d'un sector econòmic; queda demostrat que som davant d'una activitat on la competència és forta.

La riquesa de documents i d'arguments aportats mostra també que el període 1940-1959 és un moment que

hem de qualificar de positiu. Augmenta l'activitat, creix el nombre d'empreses, augmenta la dimensió mitjana de les empreses, s'incrementa el pes relatiu del sector dins l'activitat econòmica; en un context de creixement econòmic molt gran de la ciutat, la població es multiplica per dos durant el període gràcies a l'arribada massiva d'immigrants. Sabadell és una destinació atractiva, un lloc on es pot treballar. Tot això passa malgrat el tancament de l'economia espanyola en relació a l'estranger.

Vist en perspectiva, podem interpretar aquesta ferma voluntat de treballadors i empresaris de mantenir, consolidar i fer créixer l'activitat industrial en unes circumstàncies econòmiques, polítiques i socials adverses com una mostra de la decisió tossuda de mantenir la vida industrial, industrialitzada, de la ciutat.

Ni la manca de recursos, i en aquest sentit és impressionant llegir el que Deu ens explica sobre la pèssima administració dels "cupos" per part de l'administració espanyola, ni les restriccions d'electricitat, ni la repressió sobre el pensament i l'activitat sindical no van poder aturar l'empenta civilitzadora de la indústria de la ciutat.

Van deixar ferides, això sí. Van causar malformacions al nostre model de

convivència. Esborrona llegir quines eren les condicions de vida i de treball dels obrers sabadellencs, i se'ns diu que els del metall estaven relativament millor! Escandalitza llegir quines eren les taxes de rendibilitat del capital, molt lluny del que qualsevol lògica de competència hauria permès.

L'explicació la podem trobar en la força d'un "pacte social" més o menys explícit segons els moments; un pacte aplicat amb un gran realisme, sovint al marge de les regulacions de l'Administració i que ha servit per assegurar la continuïtat d'una indústria que ha explorat tota mena de fórmules, fins i tot la col·lectiva i el treball per al Ministeri de la Guerra durant el període 1936-1939.

Segurament aquest pacte, que té molt a veure amb la preocupació que apareix en el llibre, per part de diferents estaments de la societat sabadellenca envers la formació professional, l'escolarització, l'habitatge i en general els serveis socials, ha fet possible que Sabadell sigui, al segle XXI, una de les ciutats que basen el seu atractiu en el fet que han sabut conservar la seva característica industrial.

Muriel Casals i Couturier

Josep Maria Figueres.

Lluís Companys diputat per Sabadell. Periodisme, política i conflicte social (1920-1925).

El Prat de Llobregat: Rúbrica, 2004, 182 p. (Cròniques de la Memòria; 14).

Josep Maria Figueres, estudiós de la figura de Lluís Companys, publica un nou llibre dedicat a la biografia d'aquest important polític català que fou president de la Generalitat republicana i, finalment, acabà sent assassinat pel franquisme en un judici farsa (que encara avui, a començaments del segle XXI, l'Estat espanyol no ha anul·lat).

L'autor manté "la hipòtesi que Companys serà considerat com a líder popular més enllà de la seva labor com a advocat sindicalista i com a regidor del consistori barceloní per la seva aplicació amb el periodisme general i la política de la ciutat de Sabadell". Així, Josep Maria Figueres assevera que "la seva dimensió de combat la forjarà no només en l'etapa de periodista crític, els anys deu, [...] sinó que la forjarà a través de l'acció d'un sentiment d'oposició a l'absolutisme social i polític, la difusió del sindicat rabassaire i l'oposició a la guerra del Marroc, aspectes centrals del 1921 i 1922 dels que ens ocupem en aquest treball", exposant-nos a continuació l'eix central del llibre, que "aspi-

ra a donar a conèixer l'actuació pública de Companys en un període de terrorisme i antiterrorisme". Davant la importància que Figueres dóna a aquest període, critica que el binomi que s'estableix aleshores entre Companys i Sabadell "tot i anar molt lligat cap dels seus biògrafs se n'ha ocupat detingudament davant la importància que han dedicat als anys trenta", i reivindica la influència personal i la projecció pública que l'elecció de diputat a Corts per Sabadell representà per a Companys.

Per assolir aquest objectiu, Josep Maria Figueres s'endinsa en fonts documentals coetànies com ara la premsa (local, nacional i estatal) i els *Diarios de sesiones*; fonts documentals que ha espigolat minuciosament –en un bon nombre d'arxius històrics tant catalans com espanyols– i de les quals extreu i reproduïx prop de 160 textos. Dins la premsa republicana i d'esquerres, hi destaca especialment la col·laboració de Companys amb el periòdic sabadellenc *L'Avenir* (del qual serà director nominal tot aprofitant la protecció que li oferia la immunitat parlamentària).

Selecció que –en paraules de l'autor– "esdevé una mostra molt representativa dels eixos ideològics de Companys i del seu treball públic en la construcció d'una nova societat, la formació d'un sindicat camperol català i l'atura-

ment de la guerra del Marroc". Eixos ideològics de què Figueres se serveix per estructurar el llibre. Així, el llibre es troba estructurat en tres capítols ("Crítica al sistema polític autoritari", "Reivindicació, agitació i organització del món camperol" i "Contra la Guerra del Marroc") més una breu introducció i un índex onomàstic.

A través dels articles i discursos publicats se'ns mostra un Companys íntegre, valent, amb profunds ideals esquerrans, de pau i de justícia social, alhora que també un Companys amb una clara mentalitat espanyola (que no espanyolista).

L'obra constitueix una interessant aportació documental per apropar-nos al Companys d'aquest període. Tanmateix, hom troba a faltar un aparell bibliogràfic més potent, unes introduccions més aprofundides –tant la general del llibre com pels textos–, així com unes conclusions on s'interrelacioni i es faci una valoració final conjunta dels tres grans blocs temàtics en què està estructurat el llibre a fi d'evitar el risc que quedin com a compartiments estancs. Tot això a fi de permetre al lector situar i comprendre millor la documentació reproduïda.

Josep Abad i Sentís

Josep Rosas i Vilaseca.

El ciutadà desconegut: del Llobregat al Maipocho.

Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell, 2005, 560 p. (Quondam; 3).

Josep Rosas (Súria, 1891 - Santiago de Xile, 1968) ens desgrana les seves memòries i reflexions polítiques en primera persona i en nom d'aquells ciutadans anònims que varen lluitar per aconseguir un món més just. Rosas, com un de tants obrers que provenien d'una família treballadora de dotze fills, ens deixa un valuós retrat de la vida política i social a Sabadell de 1914 fins a 1939, la qual cosa omple un buit en el gènere de memòries obreres escrites des de Marià Burgués o Albà Rosell. Les memòries de Rosas es perllonguen fins a l'exili –dels camps de concentració d'Argelers i Bram a França fins a Xile–, que comença el gener de 1939 i que per a molts durà fins a la mort del dictador Franco.

La major part de les memòries són escrites en els darrers anys de la seva vida i en alguns casos l'autor ha consultat les notes escrites durant la seva estada al camp de concentració francès de Bram. La resta són els seus records, sempre vius. Així la seva aportació permet que la història la puguin també escriure els perdedors, objectiu que en Josep Rosas hi és prou palès.

Les memòries de Josep Rosas des- triades i analitzades amb la perspectiva del temps passat són narrades amb força precisió de detalls i anècdotes valuoses. Per contra, els judicis sobre les actuacions de persones amb responsabilitats polítiques, a les quals el pas dels anys pot afavorir amb una valoració asserenada, s'hi troben absents; algunes d'inconscients i d'altres de voluntàries, com les referides a la personalitat política de Josep Moix (1898-1973).

La memòria del Ciutadà Desconegut, escrita (entre 1957-1965) quan els fets ja no es trobaven gaire propers, permet a l'autor situar-los en una adequada perspectiva per valorar-los d'acord amb l'experiència viscuda fins al present, la qual cosa també va permetre a Josep Rosas aconseguir certa objectivitat en la memòria personal: vivències, idees polítiques i sentiments que l'autor expressa de manera espontània, espiritual i conscient. Lluny de caure en la idealització, Josep Rosas narra tots els episodis i detalls, per mesquins o insignificants que siguin, la qual cosa afavoreix la descripció de l'ambient en què es desenvolupen els fets. En definitiva, una contribució personal –que es converteix sobretot en col·lectiva al llarg dels capítols dedicats a l'internament en els camps de concentració– que l'estudi introductori del

Dr. Josep Antoni Pozo permet situar en el marc històric social i polític del Sabadell d'aleshores.

Així doncs, el lector trobarà de la pàgina 95 a la 165, a la primera part de les memòries de Rosas, un preàmbul ideològic fruit de l'experiència viscuda, les condicions de vida obrera en el règim fabril de l'Alt Llobregat, des de la seva infantesa i primera joventut viscuda a la colònia Burés de Castellbell i el Vilar i el pas més efímer per la població de Monistrol de Montserrat, fins a l'arribada al Sabadell de 1914, immers en la frenètica activitat de la fabricació de "mantes" per a l'exportació als països bel·ligerants a la Primera Guerra Mundial.

Creiem que no és cap casualitat que Rosas posi per davant de les seves vivències el seu pensament polític contrari a tota mena de dogmes religiosos, nacionalismes i partidismes polítics; ell veu el ciutadà dissolt en la massa (sempre desconegut o anònim) al marge de les lluites per accedir al poder, car: "Quan les institucions autènticament proletàries –per a Rosas els sindicats de classe sota una orientació i direcció eficients– s'enganxen a la cua dels partits polítics com un apèndix subaltern, el sentit obrerista de la revolució ha sigut substituït pel desig acomodatic dels polítics professionals" (p. 112). Ningú

més autoritzat que ell no podia fer aquesta afirmació. I és que aquesta declaració ideològica, preàmbul del relat, per a ell esdevé llei universal per a tot obrer conscient de la seva situació, car l'individu està per sobre de la massa.

El paternalisme que regna a la colònia industrial, on la jornada és de catorze hores diàries i amb el corresponent control ideològic eclesiàstic, Rosas el descriu amb tota mena de detalls i de ben segur que seran de referència obligada per a tots els estudiosos de la història social i econòmica per entendre les relacions socials: el que ell anomena *feudalisme industrial* nosaltres el podem interpretar com el foment de la tradició, l'anacronisme i la superstició sota una moral inhumana anul·ladora de tota llibertat de consciència que no sigui la fe catòlica a través de mecanismes com els de la condemna a tota premsa independent o liberal. Una qüestió que Rosas sempre contrasta amb la realitat que li toca viure a ell i als de la seva condició treballadora al llarg de la seva existència i sota el signe dels règims polítics que coneixerà.

Com la major part dels nens i nenes obrers del seu temps, Rosas comença a treballar a l'edat dels nou anys després d'una breu estada d'un any a l'escola de la colònia, de la qual ens des-

criu els brutals mètodes pedagògics que s'hi practicaven. La precària formació adquirida a l'escola no anirà més enllà del coneixement de l'abecedari. Així doncs, la formació de Rosas serà forçosament autodidacta: començarà llegint a Kropotkin i els treballs compilats en el llibre del Segon Certamen Socialista celebrat a Barcelona l'any 1889. Llibres que trobarà amagats a casa o que li cediran clandestinament altres persones. D'ara endavant, qui serà el director del periòdic sindicalista *Vertical* de Sabadell llegirà amb fruïció i es farà la seva pròpia cultura filosòfica, literària, sociològica dels autors més rellevants que al llarg de les seves memòries s'esmenten. Lectures que aniran perfilant la sensibilitat cultural i política de Josep Rosas fins i tot durant l'estada al camp de concentració de Bram, on els cent membres refugiats de la barraca assignada –gairebé vuit mesos– tindran com a mentor cultural el metge anarquista Diego Ruiz. Un procés cultural permanent fins i tot en condicions d'existència precàries, comú en moltes d'aquelles persones d'extracció obrera necessitades de trobar els seus propis referents culturals alternatius als burgesos i religiosos.

Si a les colònies industrials s'hi troba escassa polarització social, Rosas, de camí cap a Sabadell, fa una breu esta-

da a Monistrol de Montserrat, lloc des d'on ens fa una interessant descripció de l'excel·lent mosaic polític existent. Retrat que coincideix amb el d'un altre sabadellenc d'adopció com és Joaquim Estruch, arribat a Sabadell l'any 1912.

Rosas arribà a Sabadell l'any 1914. Ciutat liberal que descriu molt en la línia de l'altre exiliat sabadellenc a Xile, Salvador Sarrà, en el seu cant nostàlgic dedicat a la *Ciutat obrera*. Rosas en destaca l'esforçada ciutat fabril i liberal que "encara els regidors del municipi administren de franc i fan la feina després de les ocupacions particulars" (p. 171), com també la pràctica complementària de l'ingrés familiar de l'agricultura en petits horts del voltant de la ciutat que esdevé "escola d'autodidactes en curs de pràctiques d'autoformació" (p. 172), car les interrelacions humanes que s'hi estableixen responen a un vincle de solidaritat de classe. Solidaritat que, com ell escriu, es troba per damunt dels deures amb Déu o amb el profeta del materialisme històric Karl Marx.

Ric en tota mena de detalls de les formes de vida obrera d'aquells anys, Rosas ens relata l'estat en què es troba l'organització sindical de 1915-1917 i quins són els vehicles culturals presents a la ciutat. Un és el dedicat a la seva estimada *Penya del Racó* (p. 200-206), àdhuc "institució docent en la dimensió

cultural de les idees i pràctiques del sindicalisme revolucionari" (p. 205), acompanyades, però, de les tendències més modernes en literatura, art i filosofia. Aleshores Rosas ens proporciona un retrat inèdit més de la integritat moral del veterà lluitador anarquista Josep Miquel, amb qui Rosas compartí presidí al llarg de sis mesos i amb el qual el lector es podrà delectar i comprovar els mecanismes en què es produïa l'enllaç i la transmissió generacional envers la consecució d'una societat més justa i igualitària en uns moments encara d'absència de sectarisme polític. Són els anys de la represa i renovació del republicanisme, la creixença de la CNT —creació dels sindicats únics— i dels ateneus i biblioteques que aplegaven un ampli sector de la joventut de Sabadell.

Així mateix, Rosas narra minuciosament els fets de la vaga general revolucionària del mes d'agost de 1917 al llarg d'una vintena llarga de pàgines on ens posa de manifest la seva disconformitat amb les tàctiques revolucionàries del tot o res i l'apoliticisme regnant a la Federació Obrera. Durant la seva estada a la presó té lloc la revolució d'octubre a Rússia, la qual cosa tingué una forta influència en el proletariat mundial pel que fa a la revisió de tàctiques tant a casa nostra com a la resta de les organitzacions obreres europees.

Fins que no s'esvai el miratge de la Revolució Russa, informe d'Àngel Pestaña des de 1920 i posterior estada de Bru Lladó, el mite soviètic produí moltes dissensions i dubtes envers la consecució de la dictadura del proletariat.

Així Rosas ens explica la puixança de la CNT i el locaut de finals de 1919 fins al febrer de 1920 i com els obrers sabadellencs resistiren sense rebaixar les seves pretensions d'horari laboral i salarial. Aquí Rosas, com ja era sabut, denuncia la injustícia comesa amb els acusats de l'assassinat del gerent de Ca la Daniela, Théodor Jenny, ja que, tot i la mediació de l'industrial republicà Jaume Ninet i de Salvador Seguí davant el president del govern Sánchez Guerra —futur polític republicà—, no s'aconseguí commutar la pena de mort dels dos innocents: Victori Sabaté i Martí Martí i Colomé. Aquest fet tràgic porta Rosas —sabadellenc del nom dels veritables autors de l'assassinat i fugits a l'estranger— a narrar les seves impressions envers la justícia de la monarquia, que iniciava aleshores l'etapa del terrorisme patronal per tal d'acabar amb les organitzacions obreres. La radicalització i desesperació per l'aplicació de la Llei de fugues comportava a la pràctica la desaparició de centenars d'obers organitzats i de personalitats

com Francesc Layret o Salvador Seguí i es tancaven així les portes a les poques possibilitats d'arribar a un acord satisfactori per a les reivindicacions obreres que en altres llocs de l'Europa industrial ja s'havien reconegut.

Qüestió pendent que la dictadura corporativista de 1923-1930, malgrat comptar amb la UGT i Largo Caballero en el consell d'Estat, només farà aprofundir en la crisi social en què es troba immers el proletariat. L'herència no podia resultar més enverinada per una II República –amb vells monàrquics com Niceto Alcalá Zamora, Sánchez Guerra, Ossorio Gallardo o Miguel Maura–, adinguda amb molts pocs republicans d'extracció obrera. En aquest sentit, significativament, Rosas relata com a Sabadell els qui en un primer moment es disposaren a proclamar la República foren ell i una quinzena de persones aleshores en vaga aplegades al Centre Republicà Radical, car abans la seva iniciativa l'havia plantejada al Cercle Republicà Federal i no es cregué encara oportú.

La particular visió de Rosas envers la creació d'una mitica FAI que contro-la completament la CNT, i el somni de la implantació del comunisme llibertari a partir de l'assaig insurreccional permanent, és un dels capítols més sucosos de la seva ben estructurada

memòria, en què el lector podrà jutjar l'oportú reformisme socialdemòcrata de l'autor.

Consolidar la República per damunt de tot és l'argument de Rosas que hauria pogut evitar la repressió de Casas Viejas, la insurrecció obrera de l'Alt Llobregat o l'abstencionisme mantingut per la CNT-FAI.¹ Aspectes molt polèmics encara en la nostra historiografia i als quals la memòria del Rosas republicà i sindicalista revolucionari –com ens posa en relleu en la seva actuació en els fets del 6 d'octubre a Sabadell– aporta nous elements per al debat. De tota manera, Rosas evita aprofundir en les actuacions concretes de les persones com Moix, de qui ell és el conseller més proper i, en les pugnes que tenen lloc en el si de FLS entre sindicalistes purs, marxistes i anarquistes en el decurs del trànsit del *trentisme* fins a l'adhesió de la FLS a la III Internacional estalinista. Tot i així, les actuacions de Rosas durant aquest període es troben al demagògic periòdic *Vertical*, especialment a la secció de crònica de denúncia "Xeringades". A les memòries decidí suplir aquesta trajectòria i en el seu lloc preferí mostrar el seu posicionament ideològic en el temps present, cosa ben legítima tractant-se d'unes memòries personals. Aleshores en entrar a l'apartat dedicat al Bienni

Negre l'autor fa una anàlisi interessant dels distints tipus de democràcia i també la refutació completa al marxisme leninisme passant pel trotskisme de qui no oblidia Kronstadt, Dolores Ibárruri, Joan Comorera, extensible a tots els dogmes autoritaris i les persones de l'art, la cultura i la política que els han retut culte. Tot plegat ve a ser un retorn de l'autor a uns orígens ideològics dels quals només se salven Élisée Reclus, Tolstoi i Gandhi. Un viratge vertiginós després del trànsit de la Guerra Civil i l'exili forçós en el qual l'eficàcia és rellevada per un total escepticisme envers una condició humana influïda pels dogmes i abstraccions patriòtiques on els ciutadans desconeguts sempre hi resten com a carn de canó. El concepte de massa reemplaçat adequadament pel més humà dels ciutadans desconeguts és per a Rosas el que veritablement interessa per evitar l'alienació de l'individu.

Així és com Rosas reinvidica els honrats ciutadans sabadellencs dins el capítol dedicat a la Guerra Civil, de la qual omet la seva actuació al capdavant de la Conselleria de Proveïments, la seva posició envers la fundació del PSUC i l'adhesió de la FLS a la III Internacional de Moscou. Tan sols deixa testimoni de l'excessiva eufòria de les primeres jornades de juliol, en què fou

sufocat el cop d'Estat a Barcelona i a Sabadell, com també de la seva animadversió envers Joan Montseny (Federico Urales), de qui retreu el caràcter sectari de la seva empresa editorial en detriment de la República. Aquí a tort i a dret, Rosas s'esplaia amb els "extravagants" naturistes i apòstols del comunisme llibertari. Seguit d'una incompleta memòria que pot justificar la no-intervenció de les democràcies europees en la Guerra Civil fins i tot les regides per fronts populars com l'espanyola. Aquí la controvèrsia hi és palesa i probablement producte del ressentiment envers els qui aparentment ajudaren la República i de qui vol que es prengui nota de quin fou el seu ajut i en què consistí: "Stalin, el dèspota més sanguinari de la història dels últims anys, va enviar-nos, primer de tot, una partida de bandolers policials per organitzar l'assassinat de socialistes, trotskistes i anarquistes, per així facilitar a la minoria comunista la presa del poder" (p. 375).

El dilema guanyar primer la Guerra i després fer la revolució, o a l'inrevés, l'enfrontament entre els antifeixistes, la deplorable gestió del president Negrín –titella d'Stalin–, l'oblit de fer la guerra de guerrilles com a part de l'estratègia militar per a la resistència són aspectes analitzats per Rosas en profunditat i

donen peu a serioses reflexions perquè el lector tingui uns elements de judici que les memòries de Rosas de ben segur no esgoten. D'aquí que la Guerra Civil espanyola hagi generat fins avui més llibres i literatura que la Segona Guerra Mundial.

També és força lloable la narració plena d'emotivitat de Rosas pel que fa a l'èxode (p. 396-432). Sortir amb la clau de casa a la butxaca com a acte conscient d'un retorn no llunyà; o quan l'autor i els que l'acompanyen a l'exili fan la darrera mirada des de la Salut a la ciutat estimada. El periple fins a arribar a la frontera amb França, passant per Granollers, Cardedeu, Hostalric, Girona, Figueres (on es reuneix amb un centenar de sabadellencs, joves, vells i criatures) fins a la Jonquera, Agullana i el Pertús, dóna la mesura de les condicions inhumanes en què es trobaren tots els qui s'hagueren d'exiliar pel sol fet de pensar diferent i haver gosat edificar una societat més justa. Tot i el to irònic i sarcàstic amb què Rosas narra el seu èxode i el dels sis acompanyants –Gustau Vila (Grapa), Antoni Soler, Josep Esteve, Salvador Sarrà, Manuel Farràs i Miquel Bertran–, el drama humà és prou evident malgrat que encara s'acaricia la possibilitat que el règim militar de Franco serà un interval que ben aviat serà reemplaçat per una altra República

de caràcter federal, tot plegat un somni per a un desterrament definitiu sense compassió dels vencedors.

Els mesos d'internament en els camps de concentració d'Argelers i Bram (p. 433-522), amb tota mena de vexacions i manca del més elemental per a la subsistència, és el relat vibrant que dóna la impressió al lector del que representà el dolorós trajecte dels refugiats ibèrics. La convivència en uns moments en què la persona perd tot atribut és consignada per Rosas amb el seu peculiar estil directe amb tota mena d'elements i reflexions d'acord amb l'experiència viscuda. Un relat fresc i emocionant que restarà per sempre més a la nostra història.

L'obra es clou amb un emocionant record a Joan Peiró: el veterà i honrat anarquista per qui Rosas sent profunda admiració, exemple de lleialtat moral i ideològica. Un aspecte que Rosas contrasta amb d'altres de qui no menciona el nom, però que nosaltres coneixem, com és el cas de Ricard Fornells, que s'avingueren a col·laborar amb el règim aleshores feixista del general Franco.²

Un aspecte que em sembla rellevant de la memòria de Rosas és la seva sinceritat envers l'exili xilè seleccionat convenientment pel Partit Comunista; aquí ell no té pèls a la llengua i posa en evidència la tasca dogmàtica de perso-

natges com Pablo Neruda —el seu valedor a través d'un intermediari que no especifica, Salvador Sarrà, Josep Moix...? davant el SERE— i d'altres.

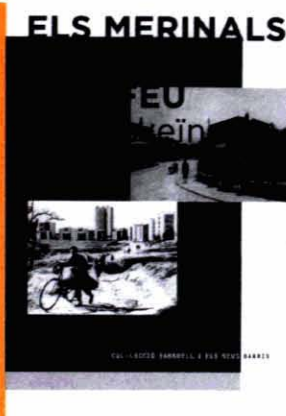
Per als historiadors i públic en general resta la memòria de Josep Rosas d'una història que continua i que ens fa reflexionar al voltant dels quaranta anys en què ha estat inèdita. Un aspecte insalvable per a un imperatiu polític prou conegut,³ que ha fet que les memòries escrites pels ciutadans desconeguts restessin en el silenci i evitar així tota mena de ruptura política en l'adveniment de l'actual democràcia espanyola limitada i de classe.

Eduard Masjuan i Bracons

1 Aquest apartat del relat de Josep Rosas porta el lector a la consulta d'un altre ja clàssic del gènere de memòries dels protagonistes històrics del període com és Joan García Oliver. *El eco de los pasos*, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978.

2 Vegeu, José María MARCET. *Mi ciudad y yo*. Barcelona, 1963, p. 122.

3 En el cas de Josep Rosas hi recau a més la calúnnia per part de les autoritats franquistes locals, per així evitar el retorn dels qui, com ell, tenien un testimoni que hauria pogut resultar incòmode per als seus interessos.

Virginia Domínguez Álvarez, Jaume Puig Castells.

Els Merinals, Arraona, Can Feu. Barris veïns.

Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 2005, 43 p.

Jaume Mercadé i Vergés.

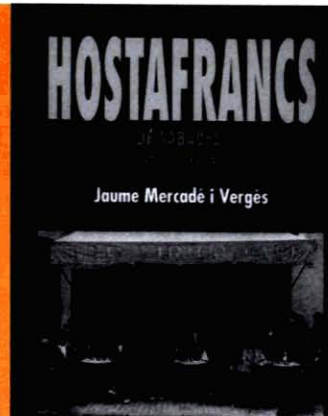
Hostafrancs de Sabadell (història d'un barri).

Sabadell: Societat Coral Estrella Daurada, 2004, 439 p.

El tema de la formació de les ciutats sempre és interessant. En la composició d'una ciutat els barris tenen un paper molt important. En el cas de Sabadell, la gran quantitat de barris existents encara dona molt més joc.

Aquests dos llibres expliquen la formació de quatre barris sabadellencs. Mentre que en la primera obra es fa un enfocament i una anàlisi de caire més històric, el segon llibre opta més per donar una visió d'història oral, cosa que no és tan freqüent i que és bona per entendre el funcionament d'un barri amb tanta personalitat com Hostafrancs.

Amb *Els Merinals, Arraona, Can Feu. Barris veïns* continua la col·lecció que es va iniciar amb la publicació *La Creu Alta. Un barri ple d'història*, per

difondre la història dels barris de Sabadell des del Museu d'Història de Sabadell.

Aprofitant el cinquantenari del barri de Can Feu, els autors, Virginia Domínguez i Jaume Puig, fan un estudi sobre la formació de tres barris veïns, tal com indica el títol: els Merinals, Arraona i Can Feu. El llibre està compost de vuit capítols en què s'explica la gestació i el procés de formació dels barris, entre altres aspectes d'interès històric.

En el primer capítol trobem la delimitació geogràfica dels barris. Sobretot es fa un esment de l'enyorat bosc de Can Feu, lloc històric dels sabadellencs per la multitud d'actes que s'hi celebraven (teatre i sardanes, entre d'altres) i perdut durant la Guerra Civil amb la tala d'arbres que s'hi féu de manera indiscriminada.

En el segon capítol s'expliquen els primers intents que hi va haver per urbanitzar la zona de Can Feu. Per fer-ho, els autors es remunten a èpoques prehistòriques amb el complex arqueològic de la Bòbila Madurell i fins als anys trenta, del segle xx, quan van començar a haver-hi els primers intents de fer xalets a la zona.

En el tercer capítol es parla de la problemàtica de l'habitatge a la ciutat de Sabadell. Se'ns explica el problema

que patia la ciutat amb la gran quantitat de gent arribada de diferents zones d'Espanya i la precària situació d'habitatge que tenien: coves, barraques i estades. També s'expliquen els intents de millora d'aquest problema per part de les autoritats.

El quart capítol està dedicat a la formació dels tres barris: els Merinals, Arraona i Can Feu. De tots tres, se n'explica la història amb tots els passos corresponents. N'hi ha que van començar a edificar-se a partir de l'any 1923, com Can Feu –tot i que la construcció del barri en si es va fer a partir de l'any 1955 amb la promoció de les cases de la Caixa Sabadell–, mentre que els altres dos barris, els Merinals i Arraona, són fruit de l'arribada d'immigrants a Sabadell a partir dels anys cinquanta.

El cinquè capítol se centra en l'habitatge. Fa un estudi del tipus de construcció que predomina a tots tres barris, ja siguin les cases angleses, les cases d'autoconstrucció, els habitatges de promoció o els gratacels.

El sisè capítol fa referència a la problemàtica dels serveis. Parla dels problemes que van tenir tots tres barris en temes concrets com l'educació o la sanitat i destaca el paper fonamental de les assistents socials.

El setè capítol és l'apartat de les reivindicacions socials. Explica el naixement de les diferents associacions de

veïns, l'Associació de Veïns Arraona-Merinals, gestada a partir dels anys cinquanta i legalitzada el 1960, i l'Associació de Can Feu, creada l'any 1958, i els projectes que varen intentar tirar endavant.

El vuitè capítol parla de la vida cultural i recreativa dels barris tot relatant-ne les activitats més destacades. Es ressalta l'actitud del barri de Can Feu, que actua com a poble, cosa que provoca una implicació més forta per part del veïnat.

Per últim, hi ha un capítol en què s'explica l'audiovisual que es va crear per a l'exposició que va acollir el Museu d'Història de Sabadell del maig al juliol de 2005.

Com a conclusió, cal dir que és un llibre molt interessant per la temàtica que tracta i per com els autors han sintetitzat la informació de manera acurada, ja que explicar la formació de tres barris no és pas una tasca senzilla i sovint pot resultar poc entenedora, i aquest llibre demostra el contrari.

Hostafrancs de Sabadell (història d'un barri) és un llibre molt interessant. El seu autor, el popular Jaume Mercadé i Vergés, pintor, dibuixant i escriptor, entre altres facetes, relata la seva visió de la formació d'un barri que estima

molt, ja que ell hi ha viscut molts anys. Per fer-ho és ajudat per Joan Pubill, Josep González, Josep Colomina i David Laudo, tot i que la veu cantant del llibre és el mateix Jaume Mercadé.

Amb motiu del centenari del barri (des de l'annexió d'Hostafrancs a Sabadell l'any 1904), el llibre mostra tota la idiosincràsia d'un barri vist sobretot des de dins. El llibre està dividit en tres capítols extensos i conté una gran i rica il·lustració que consta d'imatges, documents d'arxiu, etc., cosa que resulta molt interessant per enriquir el contingut del llibre.

El primer capítol ens explica els orígens del barri des de l'època del neolític fins ara, tot passant per la seva formació i els orígens terrassencs, fins a l'annexió a Sabadell l'any 1904. Ens n'explica la urbanització, amb quins barris limita i fa una detallada i extensa explicació de cada carrer del barri i de tota la informació que ha trobat pertanyent a cada casa i els seus habitants.

El segon capítol recopila els fets socials i polítics més rellevants per al barri des de l'any 1904 fins a l'any 1939, aproximadament. Parla de la Setmana Tràgica, les vagues de l'aigua i la dictadura de Primo de Rivera, entre altres fets històrics. Un cop feta aquesta recopilació de fets més polítics aprofita per

explicar-nos la vida més interna del barri. Anomena les indústries que hi havia i fa una llista dels diferents comerços. A més, parla de la religió i dedica un apartat extens a la cultura. En aquest apartat s'explica l'educació escolar dels nens del barri, es parla del teatre i sobretot es fa una gran referència a la Societat Coral Estrella Daurada, per la importància que ha tingut per al barri; se'n narra la història –des dels orígens fins avui– i s'il·lustra amb un gran ventall de fotografies. En aquest mateix apartat també es parla d'altres temes com la literatura, la música i, fins i tot, de l'Agrupació d'Hostafrancs. Per acabar el capítol, fa referència a l'esport i destaca la importància dels equips de futbol que va tenir el barri (Hostafranenc i Victòria) i els centres d'esbarjo, ja fossin cafès o cases públiques.

L'últim capítol està enfocat a la faceta més humanística dels habitants del barri, en paraules del mateix autor. Hi ha una llarga llista de tradicions, costums, diversions i festeigs del barri. Comença citant tradicions com els Tres Tombs, el Dijous Gras o Tots Sants i continua amb els costums de la gent del barri d'anar al cafè, anar a buscar aigua a les fonts properes, les batalles de pedres infantils, etc. Parla de com es divertien anant d'excursió, en els balls

del diumenge a la tarda, etc. Finalment, explica els festeigs que es duïen a terme per la festa major del barri. Un cop feta aquesta llarga llista de fets humanístics que es produïen al barri, se centra en la gent que hi vivia. Enumera els personatges més populars o coneguts, la majoria amb fotografia inclosa, i sucults comentaris de l'autor. El capítol s'acaba amb la part més divertida, en què es parla de tipus populars i anècdotes que succeïen al barri. Descriu uns personatges sovint molt pintorescos però a la vegada entranyables per al funcionament d'Hostafrancs.

Per últim, fa un epíleg en què parla breument de la modernització del barri als anys vuitanta i noranta, tot destacant l'expansió que s'hi ha produït.

Com a reflexió final, convé destacar que el llibre, tal com l'autor indica, està escrit des de la seva visió personal; per tant la majoria de fets que ens explica els ha patit, els ha vist o n'ha gaudit. Això fa que el llibre sigui d'una gran riquesa per la història oral, de la qual a molta gent no interessa deixar-ne constància, però que té un gran valor i ajuda moltíssim a poder entendre una societat, una ciutat o, en aquest cas, un barri, com Hostafrancs.

Joan Callarisa Mas

Martí Sala Roca, Josep Tudela la Cruz.
Recull històric del Club Tennis Sabadell.
Sabadell: Club Tennis Sabadell, 2005,
286 p.

La ressenya del llibre de Martí Sala i de Josep Tudela *Recull històric del Club Tennis Sabadell* no podia ser més adient d'incloure en aquest número de la revista, en què el dossier es dedica a l'esport i al lleure a la ciutat de Sabadell. Els autors han reunit en el llibre la història de cent anys de pràctica del tennis a la ciutat, des dels inicis –en què es tractava de l'oci d'uns quants, com gairebé tota la pràctica esportiva de principis de segle– fins als nostres dies. La importància del treball realitzat la podem intuir en fullejar les primeres pàgines i veure les presentacions que l'acompanyen: la del president de la Generalitat de Catalunya, la de l'alcalde de Sabadell, la del secretari general de l'Esport, la del president de la Federació Catalana de Tennis i la del president del Club Tennis Sabadell.

A la presentació els autors ens concreten l'abast del llibre. Es tracta d'una història general del tennis a la ciutat de Sabadell, des de l'inici de la seva pràctica fins als anys seixanta, moment en què el llibre se centra exclusivament en la història del Club Tennis Sabadell. El llibre s'estructura en

sis capítols, que comprenen diferents períodes cronològics, i es complementa amb quatre annexos.

En el primer capítol s'explica com es va introduir l'esport a la ciutat, quins van ser els primers practicants, l'organització dels primers clubs, els llocs on s'habilitaren les primeres pistes de tennis de Sabadell, els primers campionats. Tanmateix, durant aquesta primera època el tennis era practicat per una minoria i patí una forta davallada durant el període 1921-1924. Fou a partir de l'any 1924 quan s'inicià una activitat més esportiva i més competitiva.

El segon capítol exposa com l'any 1929 és la data del naixement oficial del Club. Els primers anys estigueren marcats per les dificultats econòmiques. El capítol explica la construcció de les noves pistes, després de l'enderroc de les pistes del velòdrom. Durant la Guerra Civil aquestes noves instal·lacions foren destruïdes. L'any 1940 es van inaugurar les noves pistes gràcies a l'esforç dels jugadors i dels socis. És molt interessant l'explicació que se'ns fa sobre el procés de construcció de les pistes i com s'organitzaren els socis i jugadors en aquestes tasques durant els primers temps. Aquest capítol també explica com fou la reactivació de les competicions esportives després de la guerra.

A partir d'aquest moment l'estructura que segueixen els capítols és força similar. Plantegen apartats fixos com l'activitat tennística, les juntes directives o els actes socials esdevinguts durant el període que comprèn el capítol.

El tercer capítol arrenca amb la inauguració, l'any 1949, de les pistes del carrer de Sant Sebastià. La resta es dedica a l'activitat tennística del període, a les juntes directives i introdueix el tema de les activitats socials del Club i de l'organització de la revetlla de Sant Joan. El Club celebrà la primera revetlla oberta a tothom l'any 1950; dos anys més tard aquesta celebració era ja un esdeveniment a la ciutat. D'ençà d'aquest moment la Junta Directiva del Club s'esforça per millorar aquesta celebració tan significativa a la ciutat.

Les instal·lacions del carrer de Sant Sebastià molt aviat quedaren petites; així, el quart capítol ens explica amb tot detall com fou el projecte de les noves instal·lacions a la Serra d'en Camaró. La resta es dedica a l'activitat tennística del període, a les juntes directives i a les activitats socials i les revetlles. S'introdueix el tema de l'escola de tennis que s'inicià l'any 1958.

El capítol següent presta especial atenció a la competició esportiva i als seus protagonistes. Es fa un repàs dels

campionats d'Espanya per equips masculins, els campionats d'Espanya per equips femenins, els campionats de Catalunya, els campionats socials i altres campionats. Es dedica també especial atenció a les activitats socials i a les activitats esportives organitzades pel Club durant aquest període. Finalitza amb la presentació de les juntes directives, de la mateixa manera que els capítols anteriors, i amb la de l'apartat de l'escola de tennis.

El sisè i últim capítol té una estructura similar al capítol anterior, pel que fa als temes que tracta. Cal destacar l'explicació de l'última ampliació del Club, que inclou la construcció d'un poliesportiu.

A més, l'obra compta amb uns annexos sobre les opinions dels presidents, on es recull l'experiència dels diferents presidents del Club a partir de quatre preguntes fixes; els resultats dels campionats socials a partir de l'any 1917 fins al 2004; els resultats per equips dels campionats d'Espanya i de Catalunya a partir de l'any 1943 fins al 2004; i finalment, els resultats rellevants dels jugadors del Club a partir de l'any 1944 fins al 2004.

Cal incidir en el fet que el llibre es complementa amb un interessant recull fotogràfic que il·lustra els diferents capítols. Les imatges recullen,

entre d'altres, diferents moments de la pràctica del tennis, actes relacionats amb el Club Tennis Sabadell, imatges de les diferents instal·lacions i de les pistes. Conjuntament amb les imatges fotogràfiques hi ha un recull d'imatges documentals, entre les quals destaquen retalls del *Diari Sabadell*, la caràtula dels Estatuts de l'any 1927 o un rebut del donatiu per a la construcció de les pistes del carrer de Sant Sebastià de l'any 1949.

Per finalitzar, cal recomanar a tots els sabadellencs que dediquen part del seu temps lliure a aquest esport que fullegin, si més no, el *Recull històric del Club Tennis Sabadell* per conèixer una mica més dels orígens de la pràctica del tennis a la ciutat i del tarannà de les persones que iniciaren la tasca. D'altra banda, és evident que aquest llibre pot ser una eina de treball important, en tant que recull un període de cent anys de pràctica del tennis a Sabadell.

Noemí Nebot i Pich